

Impactul jurisprudenței CtEDO în materia procesului civil în Republica Moldova

The Impact of ECtHR Jurisprudence in the Matter of Civil Process in the Republic of Moldova

Aliona CORCENCO¹

Rezumat: În statul de drept – drepturile și libertățile subiecților sunt subordonate dreptului și sunt stabilite prin Constituție și Lege. Un rol important, în statul de drept, îi revine puterii judecătorești, care este chemată să reacționeze prompt la orice atentat la drepturile și libertățile omului. Aplicarea de către instanțele judecătorești din Republica Moldova a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului constituie una din premisele fundamentale ale unui proces echitabil.

Studiul de caz este dedicat aspectelor teoretice și practice privind impactul jurisprudenței CtEDO asupra soluționării cauzelor în materia procesului civil de către instanțele naționale din Republica Moldova. Articolul conține analiza aspectelor teoretice și practice ce vizează garantarea dreptului la un proces echitabil prin prisma hotărârilor CtEDO.

Cuvinte cheie: Curtea Europeană a Drepturilor Omului, proces civil, jurisprudență, precedent judiciar.

Abstract: In the rule of law – the rights and freedoms of the subjects are subordinated to the law and are established by the Constitution and the Law. An important role, in a state of law, belongs to the judiciary, which is called to react promptly to any attack on human rights and freedoms. The application by the courts of the Republic of Moldova of the jurisprudence of the European Court of Human Rights constitutes one of the fundamental premises of a fair trial.

The case study is dedicated to the theoretical and practical aspects regarding the impact of ECtHR jurisprudence on the settlement of civil process cases by the national courts of the Republic of Moldova. The article contains the analysis of the theoretical and practical aspects aimed at guaranteeing the right to a fair trial through the ECtHR's decisions.

Key-words: European Court of Human Rights, civil process, jurisprudence, judicial precedent.

¹ Lector universitar, doctor în drept, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți / extensiunea Bălți a UAIC, Iași, România

1. Republica Moldova semnată a Convenției Europene a Drepturilor Omului

Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu a apărut dintr-un vid juridic: ea a fost precedată în același timp de Declarația Universală a Drepturilor Omului și de Declarația Americană a Drepturilor și Îndatoririlor Omului. Declarația Universală ocupă un loc deosebit în Preambulul Convenției Europene. Totuși, nu trebuie subestimată importanța Convenției Europene a Drepturilor Omului la nivel internațional. În Preambulul său, Convenția enunță așa principii importante cum ar fi : „...bazele justiției și păcii în lume ...se mențin, pe de o parte, datorită unui regim cu adevărat democratic și, pe de altă parte, datorită înțelegerii și respectării comune a Drepturilor Omului pe care le reclamă ei...”².

Convenția Europeană a Drepturilor Omului a fost primul instrument internațional important, pe continentul European, în domeniul drepturilor omului, având ca scop protecția unui larg spectru de drepturi civile și politice, luând forma unui tratat, care din punct de vedere juridic este obligatoriu pentru Înaltele Părți și care instaurează un sistem de control al aplicării drepturilor la nivel intern. Cea mai revoluționară contribuție a sa se regăsește în includerea unei dispoziții conform căreia o Înaltă Parte Contractantă poate accepta controlul Curții Europene a Drepturilor Omului în cazul când procedura este inițiată de un individ.

Succesul Convenției rezultă în special din faptul că recunoașterea dreptului la recurs individual nu mai este facultativ (art.13 CEDO): Statele care au ratificat Convenția sunt de acum înainte obligate să accepte această competență a Curții.

La 13 iulie 1995, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Consiliului Europei și prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova din 24 iulie 1997³, au fost ratificate Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (în continuare – CEDO), încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, și protocoalele adiționale nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 11 care au intrat în vigoare pentru Republica Moldova la 12 septembrie 1997 (cu excepția Protocolul nr. 6, care intră în vigoare din octombrie 1997, Protocolul nr. 7 – în vigoare din 1 decembrie 1997 și Protocolul nr. 11 – în vigoare din 1 noiembrie 1998).

Aderând la CEDO, Republica Moldova și-a asumat obligația de a garanta și a proteja drepturile și libertățile proclamate de Convenție ale tuturor persoanelor aflate sub jurisdicția sa.

Colaborând prevederile art.4 al 2 din Constituția Republicii Moldova⁴, cu constatările desprinse din hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie

² Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale semnată la 04.11.1950, la Roma, intrată în vigoare la 03.09.1953.

³ Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.97 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55/502 din 21.08.1997.

⁴ Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 1994, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016, art. 4 al. 2.

1999 „Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova”⁵ rezultă că CEDO constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a Republicii Moldova, cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

Prin urmare, fiind stabilit faptul că CEDO constituie parte integrantă a sistemului juridic intern, aceasta se referă inclusiv și la materia dreptului procesual civil. Aplicarea de către instanțele judecătorești din Republica Moldova a precedentelor Curții Europene a Drepturilor Omului constituie una din premisele fundamentale ale unui proces civil echitabil.

2. Obligația pozitivă de prevenire a încălcării drepturilor omului

În doctrina și practica juridică, la nivel național și internațional, natura obligației de prevenire a încălcărilor drepturilor omului este tratată cu o deosebită prudență, deoarece o abordare mai largă și mai discretă a acestui subiect ar conduce la angajarea responsabilității statului pentru „riscul”, de a încălca dreptul garantat. În această ordine de idei, urmează de punctat că, una din condițiile de bază ale admisibilității unei cereri în fața Curții Europene se referă la calitatea de „victimă” a pretensei încălcări din partea statului reclamat a unei obligații pozitive de protecție.

Obligația pozitivă a Republicii Moldova de a preveni încălcarea unui drept sau a unei libertăți consacrate convențional în mod practic se exteriorizează prin asigurarea conformității cadrului legislativ intern prevederilor CEDO și, în consecință, prin garantarea că toate organele specializate ale statului: justiția, poliția, armata, procuratura, etc. manifestă o conduită ce asigură eficacitatea prevederilor substanțiale ale Convenției și ale legilor interne. O astfel de conjunctură juridică se desprinde din dreptul interamerican și african. Or, Carta africană a drepturilor omului și popoarelor consacră obligația statelor „de a adopta măsuri legislative sau de altă natură pentru a asigura că drepturile garantate sunt efective”⁶.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, la rândul său, stabilește că „Statele părți la prezentul Pact se angajează ca, potrivit cu procedura lor constituțională și cu dispozițiile prezentului pact, să adopte măsurile care să permită luarea unor măsuri legislative sau de alt ordin, menite să traducă în viață drepturile recunoscute de prezentul Pact care nu ar fi încă în vigoare”⁷. La rândul său, Convenția Americană a drepturilor omului prevede că, „în condițiile în care drepturile și libertățile consacrate încă nu sunt garantate prin norme legislative sau de altă natură, statele-părți urmează să adopte în conformitate cu procesele

⁵ Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova*, pun. 7. In Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 122-125/5 din 28.10.1999.

⁶ Carta africană a drepturilor omului și a popoarelor din 27 iunie 1981, art. 1.

⁷ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, art. 2, pg. 2.

constituționale și prevederile Convenției măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a eficientiza respectivele drepturi și libertăți⁸”.

Astfel, putem conchide, că instrumentele internaționale suscitade conțin clauze clare, ce stabilesc obligația pozitivă a statelor-membre de a adapta cadrul legal intern și conduita agenților naționali exigențelor și standardelor internaționale.

În privința continentului European, instrumentele regionale pertinente din domeniul protecției drepturilor omului nu conțin clauze, ce ar stabili obligația pozitivă a statelor-membre de a adapta cadrul legal intern exigențelor și standardelor europene.

Potrivit autorilor autohtoni Poalelungi M. și Splavnic S.⁹ lacuna respectivă a fost completată pe cale jurisprudențială de către magistrații de la Strasbourg, care treptat au dezvoltat o practică judiciară asemănătoare ca substanță, cu standardele înserate în textele altor instrumente internaționale relevante. De mai multe ori, în hotărârile și deciziile emise, judecătorii europeni au reiterat că statele-părți ale CEDO au obligații pozitive de a adopta măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului consacrate în Convenție, dând naștere astfel unei veritabile teorii a obligațiilor pozitive ale statelor-părți. În mai multe hotărâri emise de Curte, denotă că absența unei legislații suficiente sau imperative în cadrul juridic intern al statelor-părți la CEDO este calificată ca o nerespectare a obligației de prevenire a încălcărilor drepturilor omului. În viziunea magistraților de la Strasbourg, implementarea unor legi cu caracter imperativ reprezintă principalul mecanism de luptă cu eventualele riscuri de încălcare a prevederilor convenționale, indiferent de substanța dreptului ce se protejează.

Cadrul normativ al Republicii Moldova precum și practica națională cunoaște o multitudine de situații când – fie în textul normativ, fie în decizia instanței ierarhic superioare – se impune aplicarea precedentelor CtEDO de către magistrații naționali. Cu titlu de exemplu, aducem prevederile art. 1 alin. (2) din Legea nr. 87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești. Norma citată stabilește că aplicarea și interpretarea termenelor din această lege se face prin prisma legislației naționale, a prevederilor Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.

3. Aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a hotărârilor CtEDO

Plenul Curții Supreme de Justiție, prin Hotărârea nr. 17 din 19.06.2000, privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor

⁸ Convenția Americană a drepturilor omului, art. 2.

⁹ Poalelungi M., Splavnic S. Extraterritorialitatea Convenției Europene a Drepturilor Omului: Obligații pozitive și jurisdicție, p. 31.

prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, a atenționat instanțele judecătorești asupra faptului că pentru aplicarea corectă a Convenției este necesară studiarea prealabilă a jurisprudenței CtEDO care este unica abilitată ca, prin intermediul deciziilor sale, să dea interpretări oficiale aplicării CEDO și, deci, obligatorii. Instanțele judecătorești sunt obligate să se călăuzească de aceste interpretări. Prin urmare, prevederile Convenției și ale protocoalelor sale adiționale nu pot fi interpretate și aplicate corect decât prin raportare la jurisprudența Curții. De aceea, se poate afirma că normele cuprinse în Convenție și în protocoalele sale adiționale alcătuiesc, împreună cu jurisprudența organelor sale, un bloc de convenționalitate, cu consecința că aceasta se impune autorităților naționale cu aceeași forță juridică cu care se impun normele convenționale¹⁰.

Altfel spus, jurisprudența CtEDO este direct aplicabilă în sistemul național de drept. Or, autoritățile statale din Republica Moldova, inclusiv instanțele de judecată, sunt obligate să țină seama și să aplice și soluțiile jurisprudenței CtEDO, indiferent dacă ele au fost pronunțate în cauze privitoare la Republica Moldova (art. 45 CEDO – Înaltele părți contractante se angajează să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții în litigiile în care ele sunt părți) sau, de cele mai multe ori, în cauze privitoare la celelalte state părți la Convenție. Aceasta, deoarece orice hotărâre CtEDO depășește cu mult cadrul individual al cauzei și nu poate fi interpretată exclusiv prin prisma cauzei soluționate.

În doctrina națională, unii autori: Belei E., Ceban Ig., și alții au menționat faptul că actele jurisdicționale ale CtEDO sunt, pe lângă acte de constatare și sancționare a încălcării, și acte prin care CtEDO își realizează funcțiile sale de bază, inclusiv interpretarea și aplicarea corectă a prevederilor CEDO. În rezultat, orice hotărâre CtEDO reprezintă un izvor jurisprudențial în ceea ce privește modul de aplicare a Convenției, interpretarea noțiunilor utilizate, calificarea situațiilor de încălcare a drepturilor fundamentale, etc. Aceasta presupune că, la soluționarea cauzelor civile, instanțele de judecată nu sunt ținute de cazuistica hotărârii CtEDO, dar urmează să aplice un anumit mod de interpretare a Convenției sau aplicare a acesteia¹¹.

În unele situații, analiza cauzelor examinate de CtEDO denotă interpretarea și aplicarea eronată a normelor de drept interne de către instanțele judecătorești naționale, care nu au luat în considerare normele CEDO și practica Curții Europene a Drepturilor Omului. Dacă instanțele ar fi făcut acest lucru, încălcările ar fi putut fi înlăturate la nivel național, iar Republica Moldova nu ar fi pierdut la Curtea Europeană¹².

¹⁰ Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți. p. 103.

¹¹ Belei E., Coban Ig., Cojuhari Al. ș.a. (coordonator, redactor științific – dr. în drept, conf. univ. Elena Belei) – Drept Procesual Civil. Partea Generală, p. 59.

¹² Barbăneagră A. Ajustarea legislației penale și a procedurii penale la standardele CEDO – imperativ al timpului. În: Justiția Constituțională în Republica Moldova, 2009, nr. 2, p. 15.

Urmare celor sus-menționate, putem deduce, că hotărârile CtEDO urmează a fi aplicate în calitate de izvor de drept, care au incidență inclusiv asupra legislației procedurale. Astfel, în măsura în care printr-o hotărâre se depistează anumite coliziuni sau încălcări a normelor procedurale care, în rezultat, pot afecta drepturile justițiabililor, instanțele de judecată urmează să aplice hotărârile CtEDO în care au fost încălcări asemănătoare în argumentarea unei sau altei acțiuni sau act procedural.

4. Garantarea principiilor dreptului procesual civil prin prisma jurisprudenței CtEDO

Judecând cauza civilă în fond, magistrații din Republica Moldova aplică normele de drept material și procesual, calitatea cărora trebuie să corespundă cerințelor Convenției Europene precum și principiilor stabilite în practica Curții de la Strasbourg. Importanța examinării calității legii de către autoritățile publice ale Republicii Moldova a fost abordată în jurisprudența CtEDO în numeroase hotărâri pronunțate împotriva Republicii Moldova, de exemplu – în cauzele Robuleț V., Stoianoglo V., Munteanu-Nani și alții, Gîrbu și alții etc.

Impactul jurisprudenței CtEDO asupra soluționării cauzelor civile este bine reflectat la capitolul realizării accesului liber la justiție și dreptul la un proces echitabil. Având în vedere că accesul liber la justiție și dreptul la un proces echitabil sunt garanții fundamentale protejate de art. 6 al CEDO, considerăm că este necesar să evidențiem importanța aplicării de către instanțele naționale a jurisprudenței CtEDO în domeniul asigurării acestor drepturi.

Principiile dreptului procesual civil sunt acele reglementări generale și esențiale expres menționate sau deduse din normele juridice procesual -civile care stabilesc suportul și cadrul legal al raporturilor de procedură civilă și care exprimă sarcinile de îndeplinire a justiției. Sarcinile principiilor dreptului procesual civil pot fi formulate în felul următor:

- exprimă esența dreptului;
- orientează activitatea de elaborare a legislației în materia procedurii civile;
- asigură coeziunea normelor juridice (contribuie la înțelegerea și interpretarea corectă a normelor de procedură, la formarea unei jurisprudențe unitare);
- fac posibilă analogia dreptului.

Principiile dreptului procesual civil sunt consacrate în Codul de procedură civilă a Republicii Moldova, dar și de CEDO în articolele sale. Printre acestea se numără¹³:

- îndeplinirea justiției exclusiv de către instanțele de judecată;
- egalitatea în fața legii și justiției ;

¹³ Codul de procedură civilă al Republicii. În: Moldova Monitorul Oficial al RM nr. 111-115/451 din 12.06.2003, art. 19-27.

- dreptului la apărare judiciară și accesul liber la justiție;
- independența judecătorilor și supunerea lor numai legii;
- rolul diriguitor al judecătorului în proces;
- publicitatea;
- termenul rezonabil al procesului civil;
- limba oficială de procedură;
- disponibilității;
- nemijlocirii;
- securitatea raporturilor juridice etc.

Încălcarea principiilor dreptului procesual civil la nivel național s-a soldat cu numeroase cauze împotriva Republicii Moldova la CtEDO prin care statul a fost condamnat pentru aceste încălcări. Într-un raport publicat în anul 2021, care analizează hotărârile CEDO împotriva Moldovei de la aderarea țării la Convenția Europeană a Drepturilor Omului în 1997, și până în anul 2021, CRJM a constatat că nerespectarea dreptului la un proces echitabil a fost cea mai frecventă încălcare a drepturilor omului raportată către Curte (200 din 616 încălcări ale drepturilor omului).

Potrivit altui raport publicat pe 25 ianuarie 2024 de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, în anul 2023 instanța a recepționat 653 de reclamații împotriva Republicii Moldova, puțin mai mare decât în anul 2022. Astfel, Republica Moldova se află pe locul 5 din cele 46 de țări membre ale Consiliului Europei privind numărul de cereri depuse pe cap de locuitor. În anul 2023, CEDO a pronunțat peste o mie de hotărâri, cu 13% mai puțin decât în 2022. Peste o mie de cereri împotriva Republicii Moldova sunt în așteptare¹⁴. Republica Moldova a urcat anul 2023 două poziții în clasamentul țărilor cu cele mai multe plângeri la CEDO - e pe locul zece din 46. După numărul deciziilor și cel al neregulilor constatate, Republica Moldova devansează Germania, Spania, Norvegia, Olanda și Portugalia, care după numărul populației depășesc cu mult Republica Moldova, și care au aderat cu mult timp înainte la Convenția Europeană pentru Drepturile Omului.

Legislația națională permite cetățenilor să solicite despăgubiri în instanțele civile pentru încălcarea drepturilor omului¹⁵. Statul, prin intermediul Guvernului poartă răspundere atunci când autoritățile încalcă drepturile unei persoane prin mijloace administrative, când nu răspund în timp util la o cerere sau comit erori în timpul urmăririi penale¹⁶. Hotărârile judecătorești emise în astfel de cazuri au de multe ori o valoare redusă și nu sunt executate. După epuizarea tuturor căilor de

¹⁴ Raport privind condamnările CEDO. Disponibil: <https://md.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/210/2020-HHR-MOLDOVA-RO>.

¹⁵ Legea nr. 1545 din 1998 *privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50-51 din 04.06.1998.

¹⁶ Constituția Republicii Moldova. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 1994, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016, art. 53, al. 2.

atac naționale, persoanele fizice pot face recurs în cazuri de preținse încălcări a drepturilor omului comise de către autorități, drepturi prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Cetățenii care au epuizat toate căile de atac disponibile pe plan național pot, de asemenea, să prezinte o comunicare scrisă Comitetului ONU pentru Drepturile Omului.

Vom trece în revistă câteva hotărâri ale CtEDO prin care a fost atestată o încălcare a Convenției în materia principiilor dreptului procesual civil.

Hotărârea CtEDO Robuleț v. Republica Moldova din 14.11.2023¹⁷. În speță, la data de 26 februarie 2008, reclamanta, dna Marina Robuleț, a invocat în fața Curții încălcarea principiului „securității raporturilor juridice”, protejat de articolul 6 § 1 din Convenție, ca urmare a admiterii spre examinare de către instanțele naționale a cererii de apel depusă peste termen de către partea adversă, fără a motiva și fără a prelungi termenul de depunere a apelului.

În drept: Principiile generale cu privire la respectarea principiului securității raporturilor juridice consacrat în articolul 6 au fost rezumate, de exemplu, în *Roșca v. Moldova* (nr. 6267/02, §§ 24-25, 22 martie 2005), *Oferta Plus S.R.L. v. Moldova* (nr. 14385/04, §§ 97-98, 19 decembrie 2006) și *Banca Internațională de Investiții și Dezvoltare MB S.A. v. Republica Moldova* (nr. 28648/05, §§ 35-44, 16 octombrie 2012, cu referințe suplimentare).

Curtea a notat că, Guvernul a recunoscut faptul că părțile în cadrul procedurilor la nivel național au luat cunoștință cu hotărârea integrală a Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău din 7 decembrie 2005, favorabilă reclamantei, la data pronunțării acesteia. Deși au susținut că termenul de depunere a cererii de apel era de 20 de zile, de fapt, acesta era de 15 zile, conform articolului 362 din Codul de procedură civilă în redacția în vigoare în decembrie 2005. Astfel, hotărârea din 7 decembrie 2005 (care indica în mod expres că se contestă cu apel în termen de 15 zile) a devenit definitivă la 22 decembrie 2005. Partea adversă (G.) a depus cererea de apel la 26 decembrie 2005, la mai mult de 15 zile după ce a obținut hotărârea integrală. Mai mult ca atât, acceptând să examineze cererea de apel depusă de G., instanțele superioare nu au prelungit în mod oficial termenul de depunere a apelului (în ciuda obligației legale prevăzute de articolul 116 din Codul de procedură civilă) și nici nu au motivat o astfel de prelungire.

Având în vedere jurisprudența sa cu privire la acest aspect (*Istrate v. Republica Moldova*, nr. 53773/00, §§ 46-55, 13 iunie 2006; *Melnic v. Republica Moldova*, nr. 6923/03, §§ 38-43, 14 noiembrie 2006; *Ponomaryov v. Ucraina*, nr. 3236/03, §§ 40-42, 3 aprilie 2008; și *Carpov v. Republica Moldova*, nr. 6338/11, §§ 20-23, 12 februarie 2019) și în lipsa oricăror motive de a devia de la aceasta, Curtea a considerat că în prezenta cauză a avut loc o încălcare a articolului 6 § 1 din Convenție.

În concluzie: (*unanimitate*) încălcarea articolului 6 § 1 din Convenție.

¹⁷ Hotărârea CtEDO Robuleț v. Republica Moldova din 14.11.2023. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.

Hotărârea CtEDO Munteanu-Nani și alții v. Republica Moldova din 19.10.2023¹⁸. În fapt plângerile se referă la neexecutarea hotărârilor judecătorești pronunțate în favoarea reclamanților și încălcarea dreptului la un remediu efectiv la nivel național. Aceștia au invocat încălcarea articolului 6 § 1 și 13 din Convenție, și articolul 1 din Protocolul nr. 1.

Lista reclamanților și informațiile relevante privind cererile depuse sunt prezentate în tabelul anexat.

În drept: Având în vedere similitudinea faptelor și a problemelor de drept invocate de reclamanți, pe 1 septembrie 2015, Curtea a decis să conexeze prezentele cauze cu cererile nr. 16000/10 și altele [Ialtexgal Aurica S.A. v. Republica Moldova și alte 60 de cereri (dec.), nr. 16000/10 și alte 60 de cereri, 1 septembrie 2015]. Cu toate acestea, ulterior, Curtea a considerat că este necesar să le separe de grupul de cereri la care se face referire. De asemenea, în conformitate cu articolul 42 § 1 din Regulamentul său, Curtea a decis să conexeze prezentele cereri pentru a le examina împreună.

Guvernul a susținut în prezentele cereri că reclamanții și-au pierdut calitatea de victime, întrucât anterior au solicitat despăgubiri, acestea fiindu-le acordate în cadrul procedurilor în fața instanțelor naționale. Principiile generale aplicabile pierderii statutului de victimă în cazurile de neexecutare au fost rezumate în cauza Cristea v. Republica Moldova (nr. 35098/12, §§ 25 și 27-31, 12 februarie 2019).

În speță, Curtea a notat că instanțele naționale au constatat, în fond, o încălcare a articolului 6 § 1 din Convenție și a articolului 1 din Protocolul nr. 1 și le-au acordat despăgubiri cu titlu de prejudiciu moral. Cu toate acestea, Curtea a observat că aceste sume sunt mult mai mici decât cele acordate de Curte în cauze similare. Mai mult, hotărârile definitive pronunțate în favoarea reclamanților nu au fost executate. Din acest motiv, Curtea a considerat că reclamanții încă pot pretinde că sunt „victime” în sensul articolului 34 din Convenție.

Hotărârea CtEDO Heross LTD v. Republica Moldova din 19.05.2020¹⁹. La caz, pe data de 31 august 2012 Heross LTD, o companie cu sediul în Bulgaria a invocat în fața Curții Europene încălcarea articolului 6 § 1 din Convenție și a articolului 1 din Protocolul nr. 1, dată fiind admiterea unei cereri de revizuire prin care a fost anulată o hotărâre definitivă pronunțată în favoarea sa. Compania reclamantă a considerat că cererea a reprezentat de fapt un apel camuflat și nu o veritabilă cerere de revizuire, fapt prin care i-a fost încălcat dreptul său la un proces echitabil și dreptul ei de proprietate.

În drept: Cu privire la articolul 6 § 1 din Convenție, Curtea a reiterat faptul că dreptul la judecarea într-un mod echitabil de către o instanță, așa cum este garantat de articolul 6 § 1 al Convenției, trebuie interpretat în lumina Preambulului Convenției, care, în partea sa relevantă, declară preeminența dreptului o parte a moștenirii comune a Statelor Contractante. Unul din aspectele fundamentale ale

¹⁸ Hotărârea CtEDO Munteanu, Nani și alții v. Republica Moldova din 19.10.2023. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.

¹⁹ Hotărârea CtEDO Heross LTD v. Republica Moldova din 15.05.2020. (accesată online la 20.05.2024) .Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.

preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care cere, printre altele, ca atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție (a se vedea *Brumărescu v. România* [MC], nr. 28342/95, § 61, CEDO 1999 - VII, și *Roșca v. RM*, nr. 6267/02, § 24, 22 martie 2005).

Securitatea raporturilor juridice presupune respectarea principiului de res judicata (a se vedea *Brumărescu v. Romania* [MC], nr. 28342/95, § 62) – adică principiul executării hotărârilor definitive. Acest principiu cere ca nicio parte să nu aibă dreptul să solicite revizuirea unei hotărâri irevocabile și obligatorii doar cu scopul de a obține o reexaminare și o nouă determinare a cauzei. Competența instanțelor ierarhic superioare de revizuire trebuie exercitată pentru a corecta erorile judiciare și omisiunile justiției, dar nu pentru a efectua o nouă examinare. Revizuirea nu trebuie considerată un „apel camuflat”, iar simpla existență a două opinii diferite cu privire la aceeași chestiune nu este un temei de reexaminare. O derogare de la acest principiu este justificată doar atunci când este necesară, datorită unor circumstanțe esențiale și convingătoare (a se vedea *Roșca*, citată supra, § 25).

Curtea a statuat, că redeschiderea procedurilor, ca atare, nu este incompatibilă cu Convenția. Totuși, revizuirea hotărârilor definitive trebuie să se facă în conformitate cu criteriile legale relevante, iar utilizarea abuzivă a unei astfel de proceduri ar putea fi contrară Convenției, dat fiind faptul că rezultatul său – „pierderea” hotărârii – este același cu cel al unei cereri de anulare. Principiile securității raporturilor juridice și cel al preeminenței dreptului cer Curții să fie vigilentă în acest domeniu. De asemenea, Curtea a notat, că procedura de revizuire prevăzută la articolul 449 din Codul de procedură civilă servește în scopul de a corecta erorile judiciare și omisiunile justiției. Scopul Curții este, ca și în cazul *Popov* (nr.2), de a determina dacă această procedură a fost aplicată într-o manieră compatibilă cu articolul 6 al Convenției și astfel a asigurat respectarea principiului securității juridice. Procedând astfel, Curtea trebuie să aibă în vedere că este în primul rând responsabilitatea instanțelor naționale de a interpreta dispozițiile de drept intern (*Waite și Kennedy v. Germania* [MC], nr.26083 / 94, § 54, CEDO 1999-I).

Prin urmare, Curtea a considerat că procedura de revizuire din speță, în esență, a fost o încercare de reexaminare a cauzei cu privire la aspectele care puteau fi, dar nu au fost invocate anterior. În realitate, acesta a fost „un apel camuflat”, al cărui scop a fost de a obține o nouă examinare a problemei, mai degrabă decât o revizuire reală, astfel cum prevede articolul 449-453 din Codul de procedură civilă.

În concluzie: încălcarea articolului 6 § 1 din Convenție și a articolului 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție.

Acestea sunt doar câteva dintre exemplele de cauze în care Republica Moldova a fost condamnată la CtEDO pentru încălcarea principiilor dreptului procesual civil. Rolul jurisprudenței CtEDO în acest sens constă în constituirea unei practici care să scoată în evidență importanța principiilor procesului civil pentru

garantarea unui proces echitabil și atenționarea instanțelor naționale să fie mai prudente în legătura cu respectarea principiilor procesului civil.

5. Consecințele hotărârilor CtEDO în materia revizuirii hotărârilor judecătorești irevocabile

Principiul securității și stabilității raporturilor juridice impune respectarea puterii lucrului judecat al hotărârilor judecătorești irevocabile. Precum a indicat în repetate rânduri Curtea Europeană a Drepturilor Omului, o soluție definitivă a oricărui litigiu nu trebuie rediscutată; excepție de la acest principiu poate fi făcută doar în cazurile în care reexaminarea este necesară în virtutea circumstanțelor fundamentale și obligatorii; revizuirea nu trebuie tratată ca un recurs în anulare și nici existența a două păreri asupra aceleiași probleme nu poate servi temei pentru reexaminare²⁰. Din aceste considerente revizuirea hotărârilor irevocabile se caracterizează prin anumite particularități specifice, condiționate de natura juridică și rolul acesteia. Revizuirea hotărârilor este o cale extraordinară de atac, de retractare de regulă nesuspensivă de executare, prin intermediul căreia se poate obține desființarea hotărârilor și încheierilor irevocabile și rejudecarea pricinii în cazurile expres prevăzute de lege.

Temeiurile pe care ne propunem să le abordăm în cadrul acestui studiu sunt prevăzute la art. 449 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova care reglementează temeiurile revizuirii²¹. În speță, ne referim la temeiurile prevăzute la litera g) Curtea Europeană a Drepturilor Omului sau Guvernul Republicii Moldova a inițiat o procedură de reglementare pe cale amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova și litera h) Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat, printr-o hotărâre, fie Guvernul Republicii Moldova a recunoscut, printr-o declarație, o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale care poate fi remediată, cel puțin parțial, prin anularea hotărârii pronunțate de o instanță de judecată națională.

Revizuirea hotărârilor în cazul în care Guvernul Republicii Moldova, reprezentat de Agentul guvernamental, sau Curtea Europeană a Drepturilor Omului a inițiat o procedură amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova²², care consideră că prin hotărârea instanței naționale s-a încălcat grav un drept prevăzut de Constituția Republicii Moldova sau de Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. La examinarea cauzei Curtea Europeană a Drepturilor Omului contribuie la soluționarea litigiului pe cale amiabilă. În acest sens după declararea cererii drept admisibile, aceasta, conform art. 38 din Convenția europeană, se pune la dispoziția celor interesați pentru a se ajunge la rezolvarea cauzei pe cale amiabilă.

²⁰ Hotărârea Roșca v Republica Moldova din 22.03.2005. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.

²¹ Codul de procedură civilă al Republicii. În Moldova Monitorul Oficial al RM nr. 111-115/451 din 12.06.2003 art. 449.

²² *Ibidem*. 449 lit. g.

Soluționarea pe cale amiabilă a unei cauze împotriva Republicii Moldova, în temeiul unei cereri individuale, se face printr-un acord privind o astfel de soluționare, încheiat între Guvernul Republicii Moldova²³, reprezentat de Agentul guvernamental, și reclamantul sau reprezentantul acestuia. În cazul rezolvării litigiului pe cale amiabilă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului scoate cauza de pe rol. Dacă motivul încălcării grave a dreptului prevăzut de Constituția Republicii Moldova sau Convenția europeană este o hotărâre judecătorească, aceasta urmează a fi revizuită. În aceste cazuri, în vederea lichidării consecințelor încălcării dreptului, la Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova se va depune o cerere de revizuire a hotărârii judecătorești respective.

Astfel, pentru aplicarea prezentului temei de revizuire a hotărârii judecătorești se cere respectarea următoarelor condiții:

- să fie inițiată o procedură amiabilă într-o cauză pendinte împotriva Republicii Moldova;
- Guvernul să recunoască că a avut loc o încălcare gravă a unui drept prevăzut de Constituția Republicii Moldova sau CEDO;
- cauza încălcării dreptului să fie o hotărâre judecătorească, fără anularea căreia nu este posibilă lichidarea consecințelor încălcării dreptului și de a restabili situația anterioară.

Revizuirea hotărârilor irevocabile în cazul în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat o încălcare a drepturilor sau libertăților fundamentale, precum și faptul că persoana interesată poate obține, potrivit legii naționale, o despăgubire, cel puțin parțială, prin anularea hotărârii pronunțate de o judecătorească din țară²⁴. Acest temei de declarare a revizuirii instituie respectarea a două condiții:

- consecințele grave ale încălcării drepturilor sau libertăților fundamentale care continuă să se producă;
- imposibilitatea remedierii consecințelor produse în alt mod decât prin revizuirea hotărârii pronunțate.

În conformitate cu art. 45 din Convenția europeană, statele contractante s-au angajat să se conformeze hotărârilor definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului în litigiile în care ele sunt părți. În anumite circumstanțe, angajamentul menționat poate implica și adoptarea altor măsuri, în afară de satisfacția echitabilă acordată de către Curtea în conformitate cu articolul 41 din Convenție și/sau măsuri cu caracter general, în scopul repunerii părții lezate, în măsura posibilității, în situația în care ea se afla până la încălcarea Convenției (*restitutio in integrum*). Se impune de remarcat faptul că hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului nu modifică și nici nu anulează hotărârile judecătorești emise de instanțele naționale. De aceea CEDO a indicat într-o decizie că „o hotărâre care constată o

²³ Legea nr. 151 din 30.07.2015 *cu privire la Agentul guvernamental*. În Monitorul Oficial al RM nr. 224-233/455 din 21.08.2015, art. 13.

²⁴ Codul de procedură civilă al Republicii. În Moldova Monitorul Oficial al RM nr. 111-115/451 din 12.06.2003 art. 449 lit. h.

încălcare implică pentru statul pârât obligațiunea juridică de a înceta încălcarea dreptului și de a lichida consecințele încălcării în așa mod încât să restabilească pe cât se poate situația anterioară²⁵”.

Astfel, Convenția europeană a lăsat la discreția autorităților competente ale statului pârât să stabilească măsurile cele mai potrivite pentru realizarea *restituito in integrum*, ținând cont de mijloacele disponibile din cadrul sistemului juridic național. Or, părțile contractante urmează să se asigure că la nivelul intern există posibilități adecvate de a realiza, în măsura posibilității, *restitutio in integrum*. Părțile contractante sunt încurajate să-și examineze sistemele juridice naționale pentru a se asigura că există posibilități corespunzătoare pentru reexaminarea unui caz, inclusiv redeschiderea unui proces, în cazurile în care Curtea a constatat o încălcare a Convenției, în particular dacă:

- partea lezată continuă să suporte consecințele negative foarte grave în urma deciziei naționale („violare continuă”), consecințe care nu pot fi compensate prin satisfacție echitabilă și care nu pot fi modificate decât prin reexaminare sau redeschidere, și
- din hotărârea Curții rezultă că:
 - (a) decizia internă atacată contravine în fond Convenției, sau
 - (b) încălcarea constatată este cauzată de erori sau deficiențe de procedură de o astfel de gravitate care ar provoca un dubiu serios față de rezultatul procedurii interne atacate.

Concluzie: Jurisprudența CtEDO constituie un *acquis* fundamental de referință pentru sistemele de drept interne ale statelor-părți la Convenția Europeană, iar soluțiile finale date de Înalta Curte pe marginea spețelor cu rezolvarea cărora aceasta este sesizată de reclamânți, sunt direct aplicabile în ordinele juridice naționale.

Dreptului la un proces echitabil reglementat de CEDO este complex și presupune interacțiunea organică a mai multor principii separate: drept la judecare; acces la justiție, egalitatea de arme; publicitatea procesului; termenul rezonabil; independența instanței; instanță investită de lege. Încălcarea acestor principii la nivel național, conduce în mod inevitabil, la condamnarea Republicii Moldova și obligarea la repararea prejudiciului cauzat reclamantului.

În materia dreptului procesual civil, atât CEDO, cât și jurisprudența CtEDO reprezintă un izvor de drept, direct aplicabil de către autoritățile naționale. În desfășurarea procesului civil, este de o importanță majoră necesitatea respectării garanțiilor cu statut de principii, acordate de Convenție pentru a asigura garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale părților și altor participanți la proces.

Hotărârile CtEDO servesc temei legal pentru solicitarea revizuirii unor hotărâri irevocabile pronunțate la nivel național. Astfel, persoanele împuternicite cu solicitarea revizuirii trebuie să acționeze în mod prompt pentru a valorifica beneficiile acestei căi extraordinare de atac prevăzute la art. 449 lit. g, h CPC. La

²⁵ Hotărârea Papamichalopoulos și alții contra Greciei din 31 octombrie 1992. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-94280%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94280%22]}).

rândul lor, instanțele de judecată trebuie să fie prudente la aplicarea Convenției și să se ghideze de jurisprudența CtEDO pentru a nu admite eventualele condamnări.

Referințe

- Barbăneagră A. *Ajustarea legislației penale și a procedurii penale la standardele CEDO – imperativ al timpului*. În: *Justiția Constituțională în Republica Moldova*, 2009, nr. 2, p. 15.
- Belei E, Coban Ig., Cojuhari Al. ș.a. (coordonator, redactor științific – dr. în drept, conf. univ. Elena Belei) – *Drept Procesual Civil. Partea Generală*, Editura Lexon-Plus, Chișinău, 2014, p. 59.
- Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I. Drepturi și libertăți, Editura All Beck, București, 2005, p. 103.
- Carta africană a drepturilor omului și a popoarelor din 27 iunie 1981*. (accesată online la 20.05.2024).
Disponibil: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/Banjul_charter.pdf.
- Codul de procedură civilă al Republicii. În: *Moldova Monitorul Oficial al RM* nr. 111-115/451 din 12.06.2003.
- Constituția Republicii Moldova. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.1 din 1994, republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78/140 din 29.03.2016.
- Convenția americană a drepturilor omului din 18.07.1978*. (accesată online la 10.05.2024).
Disponibil: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32.
- Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale semnată la 04.11.1950*, la Roma, intrată în vigoare la 03.09.1953.
- Curtea Constituțională a Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 55 din 14 octombrie 1999 privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova*, pun. 7. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 122-125/5 din 28.10.1999.
- Hotărârea Parlamentului nr 1298 din 24.07.97 *privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție*. În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 54-55/502 din 21.08.1997.
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.17 din 19.06.2000, *Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale*. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
- Hotărârea CtEDO Heross LTD v. Republica Moldova din 15.05.2020. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
- Hotărârea CtEDO Munteanu, Nanii și alții v. R. Moldova din 19.10.2023. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
- Hotărârea CtEDO Robuleț v. Republica Moldova din 14.11.2023. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
- Hotărârea Roșca v Republica Moldova din 22.03.2005. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php.
- Hotărârea Papamichalopolous și alții contra Greciei din 31 octombrie 1992. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-94280%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94280%22]}).
- Legea nr. 151 din 30.07.2015 *cu privire la Agentul guvernamental*. În: *Monitorul Oficial al RM* nr.224-233/455 din 21.08.2015.
- Legea *privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen*

Impactul jurisprudenței CtEDO în materia procesului civil în Republica Moldova

- rezonabil a hotărârii judecătorești* Nr. 87 din 21 aprilie 2011. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr. 107-109.
- Legea nr. 1545 din 1998 *privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 50-51 din 04.06.1998.
- Legea nr.137 *cu privire la mediere*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 224-233 din 21-08-2015.
- Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*. (accesată online la 20.05.2024). Disponibil: [egislatie.just.ro/ Public/DetaliiDocumentAfis/82590](http://egislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590).
- Poalelungi M., Splavnic S. *Extraterritorialitatea Convenției Europene a Drepturilor Omului: Obligații pozitive și jurisdicție*. Chișinău. Tipografia Centrală, 300p.
- Raport privind condamnările CEDO. (accesat online la 24.04.2024). Disponibil: <https://md.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/210/2020-HHR-MOLDOVA-RO>.

